

САЛДАЦЬКИЙ ПАТРЕТ

*Латинська побрехенька,
по-нашому розказана*

Був собі колись-то якийсь-то маляр... ось на умі мотається, як його звали, та не згадаю... Ну, дарма; маляр та й маляр. І що то був за скусний! Там морока його зна, як то гарно мальовав! Чи ви, братики, що читаете або слухаете сюю книжку, думаете, що він так мальовав собі просто, абияк, що тільки розміша краску чи червону, чи бурякову, чи жовту, та так просто й маже чи стіл, чи скриню? Е, ні; тривайте лишень! Таки що вздрить, так з нього патрет і вчеше; хоч би тобі відро або свиня, таки живісінько воно й є; тільки посвистиш, та й годі! А ще, було, як намалює що-небудь та підпише — бо й письменний був собі — що се не кавун, а слива, так-таки точнісінька слива. Раз... (о! сміху було! Хлопці аж кишки порвали від реготу) змальовав він таки нашого отця Микити кобилу, та як же живо вчистив — так навдивовижу! Ну, намальовавши, та й каже нам: «Тепер, хлопці, дивітеся, що за кумедія буде». А ми кажемо: «Ану-ну, що там буде?» А він каже: «А йдіть лишень за мною та й несіть патрет попової кобили». От ми, узявши, та й пішли, та по його наущенію і постановили біля панотцевого двора; підперли її гарненько; таки точнісінько як кобила стоїть: і на одно око сліпа, і хвіст вирваний, і ребра їй по-

вилазили, та ще й голову понурила, мов пасеться. От як постановили її, а самі, узявши, та й поприсідали попід плотом, у бур'янах, та й ждемо батюшку, а самі тулимося якомога, щоб не реготатися. Аж ось, зирк! іде наш отець Микита (та ще, мабуть, було і у головці), іде та собі під ніс «Всемирну»¹ мугиче; а далі і вздрів кобилу та й каже: «Що за ледащо мій Охрім!» (а його батрака та звали Охрімом). «Кобила, — каже, — зійшла против ночі з двора, а він і байдуже; коли б то мені її піймати!» А далі зняв з себе пояс, зав'язав петлю та й став до неї підкрадатись, та знай цмока та приговорює: «Тпрусьо, ряба, тпрусьо!», а далі, як підійшов близенько, як закине їй на шию пояс, як крикне «тпру!», як потягне до себе, а кобила як впаде, а ми так і зареготались та навіткіача! А отець Микита і зоставсь; стоїть як укупаний, і руки і ноги одубіли, і ні з місця; а кобила перед ним лежить догори ногами; і підпірки не вдержали, як потягнув її до себе, щоб не втекла. Та вже опісля розказовав, що й довго б стояв, та попададя побачила та й не знала, що з ним і робити: і віддувала, і водою бризкала, та на превелику силу з місця звела і увела у хату; так, — каже, — цілісіньку ніч трясця його била, а кобила усе в вічі лізла, аж поки шалхвеї² напився.

¹ «Всемирну» мугиче — тобто наспіває «Всемирную славу», яка виконується під час суботньої церковної відправи в честь Богородиці.

² Шалхвеї напився — настоянка шавлії, яку використовували як антисептичний засіб.

Так ось такий-то був скусний¹ маляр... те, те, те! Тепер згадав: його звали Кузьмою, а по батьощі Трохимович. Як тепер його бачу: у синій юпці, тяжинових широких штанях, каламайковим поясом пузо підперезане, а зверх китаєва черкеска²; на шиї, поверх білого коміра, бумажний³ красний платок пов'язаний; шкапові чоботи⁴ добрі, з підковами; волосся чорне, під чуб підстрижене, а уси собі риженькі, та густі, та довгі; не часто голивсь, так борода усеґда, як щітка. Горілки не вживав так, щоб через край, а як з приятелями у кунпанії, так не проливав; добре, було, на криласі співа і гласи знав: часто об нього спотикавсь і пан Ахвтанасій, от таки наш дяк; тільки вже ту прокляту кабаку⁵ так вживав, що не то що! Хліба святого не їстиме, а без тії погані і дихати не може. Був собі пузатий добре, а родом — коли чували — з Борисівки, Курської губернії; а у тій слободі щонайлуччі богомази, іконописці й усякії малярі; так і він-то відтіля родом був, а в нас у селі зеленів нову дзвіницю. І таки нігде правди діти: що вже ніхто лучче не намалює, ні розмалює, як богомаз з Борисівки; вже не жалко і грошей! Як же москаль озьметься за сєє діло, ну! — тільки почувхайся та й відійди. Торгується і требує багацько: дай йому і кошту, і грошей, скільки забажа, а як удереть!

¹ *Скусний* — умілий, ловкий.

² *Черкеска* — вид верхнього одягу.

³ *Бумажний* — бавовняний.

⁴ *Шкапові чоботи* — чоботи, верх яких виготовлений з кінської шкіри.

⁵ *Каббака* — нюхальний тютюн.

гай, гай! Йому кажеш — блакитна, а він товче: «Синя-ста». Йому кажеш — не годиться, а він чухається та каже: «Нічаво-ста; для хахлов і такий Бог бряде¹». Тьфу! на їх голову!

Так про сього-то Кузьму Трохимовича почув якийсь-то пан, що дуже кохавсь ув огородах; так, бач, біда: горобці щоліто повикльовують усе, що він ні понасіва. Так він-то позвав Кузьму Трохимовича та й поєднав його, щоб списав йому салдата, та щоб такий, як живий був, щоб і горобці боялися. «А буде яка хвальш, прикину², — каже, — тобі». От і сторжились за десять рублів грошей і восьмуху³ горілки. Отже ж то і змальовав він салдата, та ще як? Що, я ж кажу, що й живий не буде такий бридкий, як то був намальований: пикатий, мордатий, та ще з здоровенними усами, що не тільки горобцеві, та й чоловікові страшний. Мундер на ньому лепський, гудзиками позаципований, що аж сяє. А оружжю? — так погибель його зна, як то живо списав! Оттак, бачиться, і стрельне, що й приступитись страшно! А як задивишся на нього, так, бачиться, вже і ворухиться, і усом морга, і очима поводить, і руками дьорґа; і ногами дриґа, таки так і думаєш: «От побіжить... от битиметь!» Так-то скусно був намальований!

¹ *...і такий Бог бряде* — і така ікона буде доброю.

² *Прикину* — тут в значенні відмовитися від чого-небудь купленого, замовленого, знайшовши для цього причину.

³ *Восьмуха (осьмуха)* — восьма частина кварти (міра рідких і сипких речовин, звичайно трохи більша за літр).

Ну, змальовавши, Кузьма Трохимович і дума: «Може, не вгоджу панові; тогді пропали і гроші, і робота? Повезу куди на ярмарок та й поставлю на базарі і буду слухати, що будуть люди казати? Коли будуть його жахатись і лякатись, тогді певно: бери, Кузьмо, гроші; коли ж огудять, то ще підправлятиму, аж поки до кінця доведу».

Зібравсь наш Кузьма Трохимович та й повіз свого салдата — коли хто зна — аж в Липці. От у саму глуху північ, як ще усі, і ярмаркові біля возів, і хазяйство по хатам, спали, і по шинкам народ порозходився, і світло погасили, він і поставив той патрет на самій ярманці і попідпірав ще лучче, чим попівську кобилу, щоб ні вітер не звалив і щоб який п'яний, як поточиться, або свиня, звичайно ходячи по базару, як прийде чухатись до нього, то щоб не звалили. А сам за тим патретом нап'яв яточку та й сів, щоб прислухатись, що буде народ казати про його салдата; та тут же наклав на палітру красок, що «коли, — каже, — що не так, то я й підмалюю». Упоравшись зо всім, присів, понурив голову та й задрімав собі трохи, поки ще до діла.

Аж ось стало і на світ заньмається. Іще не попритухали усі зірочки, а вже наш Кузьма Трохимович і скочив; понюхав кабаки, прочхавсь, протер очі полою, бо вже тут пак ніколи було по воду йти, щоб вмитись, підперезавсь знову і пояс притягнув лепсько, насунув шапку по самий ніс, та й рукавички достав, — бо се, знаєте, було об перших п'ятін-

ках, так вже зорі холодні були¹, — і сів у своїй ятці², щоб прислухатись.

Перш усього блиснуло світло у кабаці³... Гай, гай! Вже і в Липцях завелися кабаки, неначе — нехай бог милує — у Расєї. Відкіля ж то се узялось? Общество нас так прикрутило, щоб, бач, відкупщик за нас, хто не здужа, зносив гроші у подушне⁴; так узявсь не з справжніх відкупщиків, а — таки нічого гріха таїти — знайшовсь із наших, хрещених людей, що уступив у їх віру та, як той Юда, узявсь держати і Липці, і другії слободи на московський лад; і вже в них не шинок зоветься, а кабак, і там вже уся московська натура, і там усе москаль наголо⁵, як у Туреччині турки; та усе народ проворний: ні доїсть, ні доспить, усе об тім тільки і дума, щоб заробить копійку. Така вже їх московська поведенція! А як тільки нашого братчика, хоч би і у кабаці, обдурюють, так ну, ну, ну! Отсе, коли прийшов з посудиною, щоб купити до хазяйства на скільки треба горілки, та хоч трохи заслухайся або задивись, то й не долле повної міри, та мерщій і всипа у твою посудину, і вже хоч спор, хоч лайся, а він тебе випровадить геть. Коли ж тут хочеш випити, то буцімто й добрий: за гривню⁶ зачерпне із дж-

¹ Вже зорі холодні були — тобто: вже вечори і ранки були холодні.

² Ятка — базарна чи ярмаркова палатка, балаган.

³ Кабак — шинок.

⁴ Подушне — податок поміщикові або державі, який стягували з кожної душі податного стану.

⁵ Наголо — тут в значенні: цілком, зовсім, поголовно.

⁶ Гривня — мідна монета в три, а в деяких місцях — у дві з половиною копійки. Рідко: те саме що гривеник — срібна монета в десять копійок.

ки таки повнісіньку; тут станеш уси розгладжувати, та втираєшся, та поцмокаєш хорошененько і збираєшся, як то гарненько натощака вип'єш, та тільки що руку підняв, та ще і до рота не доніс, як, урагова його мати зна, де те москальча у гаспида озьметься, таки неначе як той, що... дух свят при нашій хаті!.. Підбіжить, підтовкне — плюсь! — більш половина чарки назад у діжку! Лихо, та й годі! П'єш мерщій, бо розливальщик ще стане і чарку віднімати. Випив... так що ж бо?.. Як там кажуть: по бороді потекло, а у рот не попало; а вже й не кажи, що по животу пішло; нічого було гаразд і проковтнуть. Оттака-то їх московська віра, щоб зо всякого зідрати; так куди їм і спати довго? Та таки тут спить, а тут дума: як би то і де б то поживитись.

Так от, як засвітили у кабаці, то й вислали надвір підтовкачку, чи не вздрить кого на вулиці, щоб заманити у кабак. Вибігло чорта і озирається... Подивітьсь на нього: на що то воно похоже? Що б то йому голову гарненько під чубчик підстригти, як і в людей? а то патлатий-патлатий! Спереду аж у вічі йому волосся лізе, уха закриває, по потилиці шльопається; аж, сердека, усе знай головою потряхує, щоб тії патли не мотались. І сорочка на ньому — не як у людей; замість білої, як закон повеліва, вона в нього або червона, або синя, та без коміра, а з гапликом, та на плечі і зацібне; так що хто зроду уперше москаля побаче, то й не вгада, що то воно й є.

От такий-то став біля кабацьких дверей, поглядав, поглядав — і вздрів, що стоїть салдат на калавурі з оружжом, та й став гукати на нього: «Служба! — каже. — Пайди-ка сюда! Стань тутечка-здесь, щоб подчас буде драка, так не дай нас ув абеду; а порція ад нас буде». Стоїть салдат, не ворухиться! Москальча крикнуло удруге, кричить і утретє — салдат ні з місця! Далі москальча злякалось, щоб він не розсердивсь та не дав би йому щипки¹, покинув його, та мерщій у кабак, та й зачинивсь. Кузьма Трохимович чув сеє все, усміхнувсь, моргнув усом та й подумав собі: «Побачимо, що то дальш буде; ще невелика штука москаля одурить!»

Затим виткнулось і сонечко. Тут стали рушати й наші, що з борошном понаїжджали то з Деркачів, то з Вільшаної, та були аж із Коломака. Що то, батечку, із яких-то місць на той ярмарок не понавозили усякого хліба! Таки видимо-невидимо їх тут стояло! Коли сказать, що підвід двадцять їх тут було, то, ей же то богу моему! більш: хмара хмарою. Тут і жито, і овес, і ячмінь, і пшениця, і гречка, і усе, усе було. Знаєте, прийшло урем'я подушне зносить, так усякому гроші треба. Наш братчик не бабак²; він жде пори. Слава тобі Господи! він, нехай Бог боронить, не москаль, щоб йому, покинувши жінку, діточок і худобоньку, та за тією бідною копійчиною шляться

¹ Не дав би йому щипки — не ущипнув би його.

² Бабак — чималий за розмірами, степовий гризун; у переносному сенсі: нероба, ледар.